

אהבת מיכל ודוד

ד"ר שמר אריאלי

פתיחה

סיפור האהבה של מיכל ודוד הוא ללא ספק אחד מהסיפורים המסקרנים במקרא. האם המדובר באהבה חד-צדדית של מיכל לדוד, או שמא דוד אף הוא השיב לה אהבה? המאמר שלפניך עוסק בניסיון להבין את טיבם של היחסים בין מיכל לדוד, את שורשה של משיכתה של מיכל לדוד, ומנסה להתמודד עם הנסיבות שהובילו לניתוק מערכת היחסים הרגשית בזוגיותם. המאמר מבקש להתייחס לטקסט המקראי לפנינו השלם, ולא לדיון בשאלת המקורות האפשריים שמרכיבים אותו. הלקח והמשמעות יילמדו מהטקסט כפי שהוא לפנינו.

א. כולם אוהבים את דוד (מלבד שאול); שמואל א פרק יח

לאחר ניצחונו של דוד הצעיר על גולית הפלשתי, וכתוצאה מהמשך פעולותיו המבצעיות, הוא זוכה לאהבה רבה (המילה המנחה בפרק יח היא מהשורש אה"ב). לאחר הניצחון באפק, הוא זוכה לאהבת יהונתן בן המלך (יח, 2-3). וכתוצאה מהצלחותיו הבאות בשדה המערכה, הוא זוכה גם לאהבת כל ישראל ויהודה (שם, 16), לאהבת עבדי שאול (שם, 22) וגם לאהבת בת המלך, מיכל (שם, 20, 28). בתיאור אהבת יהונתן את דוד, וגם אהבת מיכל אותו השורש אה"ב חוזר פעמיים. דבר המלמד על אהבה רבה ביותר מצדם. אהבת יהונתן מודגשת שלוש פעמים כאהבת נפש, אהבת אמת של איש את רעהו (שם, 1, 2).¹ אצל מיכל מובן כי מדובר באהבה רומנטית, כאהבת אישה את איש. מיכל היא האישה היחידה בתנ"ך שכתוב עליה במפורש כי אהבה גבר.²

¹ אצל רוב החוקרים שעסקו בטיב יחסי האהבה בין דוד ויהונתן, קיימת מגמה להגדיר את היחסים הללו כיחסים הומוסקסואליים מובהקים. עיקר טענתם נסמכת על המשמעות הארוטית של הפועל אה"ב בקינת דוד: "נפלאה אהבתך לי מאהבת נשים" (שמ"ב א, 26), וגלגולו של הפועל בספר שמואל, וכן על ביטויים הנלווים לו. למשל, מהיצמדות המילים "נפש" ו"אהב" כגון בפסוקים: "ונפש יהונתן נקשרה בנפש דוד, ויאהבהו יהונתן כנפשו... וכרת יהונתן ודוד ברית באהבתו אתו, כי אהבת נפשו אהבו" (שמ"א יח, 1-4), יש שהסיקו שמדובר באהבה ארוטית. שכן במקרא ניתן למצוא את היצמדות המונחים בהקשר שכזה (למשל, "על משכבי בלילות בקשתי את שאהבה נפשי...". שה"ש ג, 3-1). גם מהביטוי: "ויהונתן בן שאול חפץ בדוד מאד" (שם יט, 1), יש שהניחו כי המדובר בקשר אינטימי בין השניים. לא זו אף זו. לפי גישה זו נכון לפרש את היציאה של השניים ל"שדה" (שמ"א כ, 11) ואת הנשיקות שנישקו איש את רעהו שם (שם, 41), כמקום מפגש של אוהבים (השווה: "לכה דודי נצא השדה נלינה בכפרים" - שה"ש ז, 12). יש להוסיף, שהנכונות מצד יהונתן לוותר על כיסא המלכות בעתיד ועל אהבת אביו, יש בה גם מן החשד של אהבה יתרה מאהבת רעים כנה. יש גם שהרחיקו לכת והניחו שגם שאול המלך אהב מינית את דוד. המתונים מבין החוקרים הללו הסתפקו בהנחה שלדוד הייתה נטיה דו-מינית, הנחה המבארת גם את תשוקתו לנשים במסכת עלילותיו. הפניות למחקרים העוסקים בשאלת טיב יחסי דוד ויהונתן ולראיותיהם, ניתן לקרוא במאמרו של אברהם "לשאלת טיב היחסים בין דוד ויהונתן", שלעצמו דוחה את הקריאה ההומוסקסואלית של יחסי יהונתן ודוד מכמה פנים. למשל, הוא מציין את הדעה שהפועל אה"ב גם יכול להתפרש כיחסי אהדה וחיבה על רקע מדיני-פוליטי של אינטרסים משותפים, כפי שכתוב על יחסי חירם ודוד: "כי אהב היה חירם לדוד כל הימים" (מל"א ה, 15) (תומפסון). או את הדעה שהפועל אה"ב משמש כ"מילה מנחה" בכלל בסיפורי דוד על רקע מדרש שמו של דוד, מלשון "דודים" ו"דידות", לתפארת המליצה ולהדגשה שכולם אהבו את דוד, ויהונתן אם כן אינו יוצא מהכלל (גרסיאל). בהקשר לקינת דוד, אברהם מחזק את טענתו השוללת את המשמעות הארוטית של הפועל אה"ב בכתוב: "נפלאה אהבתך לי מאהבת נשים", שכן לשיטתו אינו סביר שהמשמעות בפסוק זה תהיה שונה ממשמעות השימוש הנוסף של הפועל באותו קונטקסט, בתיאור יחסי שאול ויהונתן: "שאלו ויהונתן הנאהבים והנעימים בחייהם..." (שמ"ב א, 23), יחסים שבדודאי לא היו בעל גוון ארוטי. בנוסף, לדעתו, מוטב ה"שדה" יכול להתפרש בהקשר סביר לעלילה, כמקום הולם למפגש בין יהונתן לדוד הנמלט, מקום רחוק מן התחום המיושב. ועוד הוא טוען, שויתורו של יהונתן על המלכות נבע מתוך הכרה וידיעה שבמלוכה הכריזמטית של ישראל אין ירושה שושלתית. מבחינת המתודה הספרותית אין ראיות חד-משמעיות לאף אחת מהדעות. נוסף על כך אברהם מציין, שהסיפור המקראי מדגיש את תשוקת הנשים של דוד, ואוסף את גבריותו וגבורתו, ולכן קשה להניח שהייתה כוונה כלשהי מצד המספר המקראי לרמוז על נטייה הומוסקסואלית של דוד, ולהציבו, גם אם ברמז, עם אלה שנחשבו בתקופה ההיא כאנשי שוליים וחסרי ערך. ראה: אברהם, לשאלת טיב היחסים בין דוד ויהונתן, עמ' 215-222.

² למעט הדוברת בשיר-השירים. ראה: בר-אפרת, שמואל א, עמ' 242.

א. 1. "ותאהב מיכל בת שאול את דוד" (יח, 20) - מדוע?

מדוע אוהבת מיכל את דוד?

אילה פז מעלה שלושה מניעים אפשריים להתאהבות בדוד:³

1. מניע פסיכולוגי-אנושי- התאהבות בשונה. היא מצטטת במאמרה את דברי הרב ע' שטיינזלץ שבעיקר דבריו המניע הטבעי לפעמים של התאהבות במי ששונה ממך: מיכל האריסטוקרטית מתאהבת בבן-הכפר, רועה הצאן הפשוט. איש הנדודים, הארצי, לעומת הבת המסוגרת והביישנית, שאופייה כאופיים של שאר בני משפחתה.
2. מניע שמתוך ההקשר של האירועים- הידיעה שהיא מובטחת למנצח את גלית, ניצחון דוד את גלית, שירת הנשים המשחקות ושאר הישגיו הצבאיים כלוחם. כל אלה בוודאי מרשימים את מיכל. סביר להניח שגם יופיו של דוד (שמ"א טז, 12; שם, 18) לא משאיר את מיכל אדישה לגביו.
3. מניע שנובע מתוך מרד בהורה- הפועל אה"ב בתנ"ך הוא גם ביטוי לנאמנות ולא רק של אהבה רגשית. מיכל בוחרת לתמוך בדוד בשל התאכזבותה מכישלונות אביה, או שמתוך שיקול קר תומכת בדוד המצליחן כדי להבטיח את עתידה.

שלושת המניעים הגיוניים ביותר, אך ניתן לנסח אותם מעט אחרת:

1. המניע מהמישור הפסיכולוגי- אנושי מסתבר וטבעי ביותר, אך לא בשל השונות ביניהם אלא דווקא מתוך הדמיון בין דוד לאביה. שניהם מתוארים בתחילה בפעולה של כיבוד אב: שאול מחפש את אתונות אביו, וחושש מדאגת אביו (שמ"א ט, 5), ואילו דוד רועה את הצאן בעוד שאר אחיו נשארים בעיר (שם טז, 11), בנוסף, גם במלחמה באפק כתוב על דוד: "ודוד הלך ושב מעל שאול לרעות את צאן אביו בית לחם" (שם יז, 15), ובנוסף נשלח על ידי אביו לשאול בשלום אחיו (שם יז, 16-22). אמנם כיבוד אב היה נוהג מקובל ומחייב בעת ההיא, כך שדוד אינו יוצא דופן במעשיו. כמו כן, ניתן לטעון כי דוד נושא יחידי בעול פרנסת המשפחה בגלל מעמדו הנמוך כבן הצעיר ביותר ומשולל הזכויות. אבל יש להניח כי המספר המקראי בוחר לתאר רק את דוד כעוזר לאביו ולא את שאר אחיו, כדי לאפיין רק אותו כאיש משפחה ובן מסור.
- שניהם מתוארים כאנשים צנועים: שאול לא חושב שהוא ומשפחתו ראויים לכונן את מוסד המלוכה: "הלא בן ימיני אנכי מקטני שבטי ישראל ומשפחתי הצערה מכל משפחות שבטי בנימין..." (שם ט, 21), וגם לאחר שנמשח למלך הוא מתמיד בדרך הענוה ו"נחבא אל הכלים" (שם י, 22). בדומה, מתנסח דוד כשהוצע לו לשאת מרב: "מי אנכי ומי חיי, משפחת אבי בישראל, כי אהיה חתן למלך" (שם יח, 18) או בסגנון שונה בעת הוצעה לו מיכל: "הנקלה בעיניכם התחתן במלך? ואנכי איש רש ונקלה" (שם, 23);⁴ הן שאול והן דוד פורצים את דרכם לפסגה מתוך נחישות וגבורה ביחס לציבור חדל אישים וכנוע: שאול יוזם קרב מופלא נגד נחש העמוני בעוד "כל העם" בוכה (שם, יא, 4-5), ואילו דוד ניגש להילחם מול גלית בעוד "כל איש ישראל" נסים (שם יז, 24).

³ פז, יחסי שאול, דוד ומיכל.

⁴ דומה שיש להסתייג מההגדרה של מיכל כ"אריסטוקרטית", שהציעה אילה פז במאמרה, כמניע להתאהבות בשונה, בדוד. אמנם מוכרח שהיו הבדלי מעמדות בין משפחת שאול לדוד, אבל נראה שמעמד של אצולה במובן המדיני, שבו שולטת שכבה חברתית (אצילים) טרם נתגבשה סביב מעמד המלוכה הטרי יחסית.

גם פרויד טען, שאישה עשויה לשאת לה איש הדומה לאביה, וכך הוא מגשימה את דחפי הילדות האדיפליים שלה.⁵

2-3. המניע מתוך ההקשר של האירועים והמניע שמתוך המרד בהורה מתערבבים. מיכל, ככל הנראה, רואה בדוד את דמותו של אביה בצעירותו, את תכונותיו התרומיות: מסור לאביו, ענו וגיבור. אך לאחר האכזבה מכשלונות אביה ומהתנהגותו, למשל כשלא היסס לצוות להרוג את יונתן אחיה, גיבור המלחמה בפלשתים (שם יד, 39, 44) או בגלל המלחמה הלא מוצלחת בעמלק (שמ"א טו) או אולי בשל "הרוח הרעה" ששבה ותקפה אותו, היא רואה בדוד המצליח ("משכיל") את הבבואה הראשונית של אביה, ולכן בחרה בדוד, כמעין מרד בדמותו העכשווית של שאול - כך אולי מקווה מיכל להשיב לה את האב "האבוד" שלה, ולבנות לעצמה ולמשפחתה הגרעינית עולם מושלם ומתוקן, כמו זה שעתה איבדה.

א. 2. האם דוד אוהב את מיכל?

אילה פז טוענת שצירוף המילים הכפול: "להתחתן במלך" (שמ"א יח 26-27) חושף את כוונתו האמיתית של דוד בנוגע לטיב ההתקשרות עם מיכל: נישואים פוליטיים, אינטרס להתקרב למלך ולא לבתו.⁶ אך דוד למעשה אינו אף כלל וכלל להתחתן עם אף אחת מבנות שאול, ומסרב להצעה להתחתן עם מרב כמו גם להצעה להתחתן עם מיכל, כפי שהיה מצופה ממנו אם כל מטרתו הייתה אינטרסנטית פוליטית. ניתן גם לפרש את צירוף המילים: "להתחתן במלך" כמענה ישיר וכן למלך ה"חפץ" בו לכאורה כחתן (שם, 22, 25). בנוסף, אנו מכירים את הקונוונציה של הסיפור המקראי, המציגה את מנהיגיו או נביאיו כסרבני שררה,⁷ ומדוע שדווקא דוד יהיה חריג? כך שאולי דוד נעתר בסופו של דבר כי באמת הוא רוצה את מיכל?

דומה שאפשר לענות על שאלת אהבת דוד את מיכל באמצעות שיטת הסיפור האנלוגי⁸ בין סיפור יעקב ורחל בת-לבן לסיפור דוד ומיכל בת-שאול.

בשני הסיפורים מוטיבים דומים:

1. בשני הסיפורים מדובר במעשה רמאות: האב מרמה את החתן המיועד בעת חתונתו, והאמצעי היא הבת הבכורה-לבן נותן את לאה ליעקב בלילה שבו אמור היה להתחתן עם רחל, ובדומה, שאול נותן את מרב הבכורה לעדריאל המחולתי "בעת תת מרב בת שאול לדוד" (שם, 18). כלומר ניתן להסיק שדוד אכן מסכים לנישואים אלה אך לבסוף מרומה על ידי שאול בעת מימושם. צירוף המילים: "בעת תת" משמעותו "כאשר הגיעה העת לתת", כלומר כאן: כאשר הגיעה השעה לתת

⁵ בתיאוריה הפסיכוסקסואלית של פרויד חמישה שלבים. לשיטתו, בשלב השלישי, השלב הפאלי (גיל 4-6 בערך), הילד חווה "תסביך אדיפלי" שעיקרו משיכה מינית להורה מהמין השני ועוינות כלפי ההורה מאותו המין. התשוקה הזו נרגעת בשלב הבא, שלב החביון, אולם היא שבה ומתעוררת מחדש-במודע- בשלב האחרון של ההתבגרות המינית של הילד, השלב הגניטאלי (מגיל 12-13). לדעת פרויד, בשלב זה ילד (או ילדה) בריאים מצליחים להתגבר על "תסביך אדיפוס" (השני) ולהיפרד מההורים על ידי יחסים הטרנסקסואליים בשני אופנים: 1. הדחקה של הדחפים האסורים. 2. התקה של הדחפים האסורים ל"תחליף הורה", שאחד מהם יכול להיות בן-זוג הדומה להורה. הכינוי המדעי למהדורה הנשית של התסביך הוא "תסביך אלקטרה". למשל, ראה: א' כהן וד' פרידמן, פסיכולוגיה התפתחותית; צ' בר-אל ומ' נוימאיר, מפגשים עם הפסיכולוגיה, עמ' 29-31; בסיפור המקראי, כפי שנראה בהמשך, מיכל מיאנה להיפרד סופית מדמות אביה, ולמעשה נותרה בשלב האדיפלי.

⁶ פז, יחסי שאול, דוד ומיכל.

⁷ למשל, משה, שמ' ג, 11; גדעון, שו' ת, 23; ירמיהו, יר' א, 5.

⁸ שיטת הסיפור האנלוגי תכליתה להקביל בין שני סיפורים, שיש ביניהם לפחות נקודת דמיון אחת ונקודת שוני אחת, מתוך ההנחה שבאנלוגיה רובד סמוי שבכוחו האפשרות לגיבוש עמוק יותר של משמעות העלילה והערכת הדמויות הפועלות בכל אחד מהסיפורים. ישנן דוגמאות רבות של אנלוגיה בין סיפורים שונים במקרא, ראה פירוט והסבר של השיטה: מ' פרי ומ' שטרנברג, "המלך במבט אירוני", עמ' 281-283.

את מרב לדוד.⁹ אך לנוכח העובדה שדוד מעולם לא הסכים מפורשות להצעת הנישואין, ניתן להבין גם אחרת, ששאל למעשה קובע מועד לנישואי מרב עם דוד שלא בהסכמתו. אולם מאחר שדוד לא נענה להצעה, כאשר הגיעה העת להשיא את מרב, שאל משיאה לעדריאל.¹⁰ על כל פנים, האנלוגיה לסיפור יעקב ורחל קיימת גם לפי פירוש זה: כשם שלבן מועיד את בתו הבכורה ליעקב שלא בהסכמתו (ואף מצליח בהתאם לנסיבות), כך גם נוהג שאל בבתו הבכורה מרב.

2. בשני הסיפורים המוהר מצד החתן כפול מהמוסכם. יעקב עובד בעבור רחל שבע שנים נוספות על מה שהתחייב בתחילה, ובדומה, דוד מביא לשאל מאתיים עורלות פלשתים, למרות שנדרש להביא רק מאה.

3. בשני הסיפורים החותן הוא האדון של החתן - לבן הוא המעסיק של יעקב, ושאל הוא המלך שדוד נלחם תחת פיקודו.

4. בשני הסיפורים מסופר על שתי כלות שהן אחיות-לאה ורחל אצל יעקב, מרב ומיכל אצל דוד.
5. בשני הסיפורים שימוש דומה במילים: "מלאו ימי" (יעקב; בר' כט, 21) או "ולא מלאו הימים" (דוד; שמ"א יח, 26). אצל יעקב בדרישה לקבל את הכלה כי נשלם זמן העבודה שהתחייב בה, וגם דוד ממלא את התחייבותו עוד לפני המועד שנקבע.
מוטיב נוסף מפרק יט:

6. התרפים-רחל גונבת את התרפים של אביה לבן, ומסתירה אותם מפניו בכר הגמל (בר' לא, 34), גם בבית מיכל נמצאו תרפים, אותם היא מכסה בשמיכה במיטתו של דוד (שמ"א יט, 13). באמצעות התרפים מיכל "גונבת" את דעת אביה, כשביקשה למלט את דוד מציפורניו.¹¹

גרסיאל מוסיף מוטיבים נוספים:¹²

7. בשני הסיפורים נוצר קרע בין החתן לחותן-יעקב מבחין שיחסו של לבן "איננו עמו כתמול שלשום", בשל ההון שהשיג מרכוש לבן (בר' לא, 1-2), וגם שאל עוין את דוד מאז הצלחתו אל מול גולית (שמ"א יח, 9).

8. בשני הסיפורים החתן נאלץ לברוח מהחותן-יעקב בורח מלבן (בר' לא, 20-22, 27), וכך גם עושה דוד.¹³

9. בשני הסיפורים חילופי דברים דומים בין הרודף (החותן) והנרדף (החתן)-יעקב מוכיח את לבן על חוסר הצדק שבמעשי לבן נגדו (בר' 36-42), וכך גם נוהג דוד עם שאל (שמ"א כד, 9-15; כו, 18-20).

⁹ כך רוב הפרשנים הקלאסיים, כגון: רש"י, רד"ק, רלב"ג, מטרנאני, ועוד.
¹⁰ גרסיאל, שמואל ב, עמ' 166; ר' יוסף קרא מפרש את משמעות הפסוק: "ויהי בעת תת..." כציון תקופת השידולים מצד שאל להשיא את מרב לדוד, ציטוט: "כשהיה שאל מבקש ליתן את מרב בתו לדוד, ודוד היה ממאן... ויהי עד כה ועד כה, שזה רוצה ליתן וזה ממאן לקחתה, שאל עדריאל המחולתי ונתנה לו לאשה".
¹¹ התרפים הם צלמי המשפחה, והם ייצגו את נשמותיהם של אבות המשפחה, ששימשו בבחינת רוחות מגן לבני הבית. בתרבויות האליליות מדגישים את כוחם האלוהי והנבואי, ואילו בישראל רואים בהם צלמי פטיש מאגיים לחיזוי עתידות. ראה על כך אצל: כהן וויינפלד, בראשית, עמ' 185-186. ראב"ע מסביר כי רחל גונבת את התרפים כדי שלבן לא יראה בהם להיכן ברחו. גם התרפים של מיכל משמשים במטרה לשבש את תוכנית אביה לפגוע בדוד.

¹² גרסיאל, שמואל א, עמ' 167.
¹³ בשני הסיפורים החותן מבקש לשלוח ידו בחתן-המספר המקראי מרמז על התוכנית של לבן להרע ליעקב, שנמנעה בשל ההתערבות האלוהית (בר' לא, 24, 29), וזו גם מתבהרת בתוכן הברית בין לבן ליעקב: "עד הגל הזה ועדה המצבה אם אני לא אעבר אליך את הגל הזה ואם אתה לא תעבר אלי את הגל הזה ואת המצבה הזאת לרעה" (שם, 52). גם שאל מבקש להרוג את דוד ללא הצלחה. כבר בהתחלה מסופר לקורא, שאף שאל מבין שהמזימה להורגו נכשלת כי ה' עם דוד (שמ"א יח, 12, 28).

10. בשני הסיפורים ישנה השלמה, כריתת ברית ושימת ה' כ"שופט" בין החותן לחתן- לאחר שיעקב מוכיח את לבן, השניים משלימים וכורתים ברית שלא לפגוע האחד בשני, ושימת ה' כ"שופט" ביניהם שיערוב למילוי תנאי הברית (בר' לא, 44-55). כך גם אצל דוד ושאל: בדברי התוכחה של דוד לשאל, הוא מעמיד את ה' כ"שופט" ו"דיין" מכריע מי משניהם צודק ונקי מרעה, ומקווה שיגמול רע לחוטא מבין שניהם (שמ"א כד, 13-16; כו, 23-24). בשני המקרים בהם מוכיח דוד את שאל ישנה השלמה בין השניים, שתוצאתה ששאל מניח לדוד לנפשו. באחד מהמקרים שאל אף משביע את דוד שלא יהרוג את ביתו אחריו (שם כד, 22-23), פעולה הדומה לכריתת ברית.

אם נסתכל על המוטיבים הדומים הקיימים בשני הסיפורים, נוכל להסיק שההנחה שגרמה למספר המקראי לבחור להקיש בין הסיפורים היא: שגם דוד אוהב את מיכל, כמו יעקב שאוהב את רחל.

א. 3. אם כך, מדוע רגשותיו של דוד אינם מובעים?

השאלה מדוע המספר המקראי אינו מספר מפורשות כי דוד אכן אוהב את מיכל ומסתפק ברמז בלבד- תלויה בהקשר של הפרק כולו. בפרק יח הדגש הוא על רגשות האהבה לדוד מצד גורמים שונים, לעומת עוינותו של שאל אליו. התכלית של הפרק היא לספר את קנאת שאל, המלך הכושל, בדוד המוצלח והאהוב על העם כולו, אהבה ששותפים לה באופן אירוני אף שני ילדיו. הפרק אינו מביע כלל ועיקר את רגשותיו של דוד כלפי אף אחד מהאווהדים והאוהבים אותו, לרבות מיכל, שמשמשת בסיפור רק אחד מהגורמים לסיבת עוינותו של שאל לדוד. זאת ועוד - על רגשות האהבה של דוד ליהונתן ניתן ללמוד מסיפורים אחרים, למשל סיפור פרידתם בשדה, אז נאמר: "וישקו איש את רעהו, ויבכו איש את רעהו, עד דוד הגדיל" (שם כ, 41) או מקינת דוד ליהונתן לאחר מותו בגלבוע (שמ"ב א, 26).¹⁴

ב. הנישואין הקצרים והפרידה הממושכת; שמואל פרק יט

האושר בביתם של דוד ומיכל לא מאריך ימים. הסיפור היחיד על דוד ומיכל כזוג נשוי הוא סיפור מילוטו של דוד על ידי מיכל. אמנם מוזכרת מיטה בסיפור, אך היא אינה מיטת כלולות. רק התרפים שוכבים בה, מחליפים לרגע את דוד כדי להצילו. כאילו שואלת בהם מיכל את עתידה עם דוד, וכאילו קובעת אותו במו ידיה - רק התרפים הדוממים יישארו במיטתה, ולא בעלה. על דוד נאמר: "וילך ויברח וימלט" (שם יט, 12), יש ברצף הפעלים הדרגתיות: הליכה, בריחה והימלטות (מהצרה).¹⁵ בסיפור בריחת דוד משאל נאמר: "ודוד נס וימלט" (שם, 10) דוד לא מתמהמה, ובורח מיד מפני חנית המלך. אך כאן הפועל "וילך" מראה את הקושי שבעזיבת מיכל.¹⁶

¹⁴ לעומת זאת, לשם כותב, שבכל המקרים שבהם מספרים על אהבה בקשר לדוד- כולם אוהבים את דוד, אך המספר אינו מציין את אהבתו של דוד לאיש. גם אם נראה לנו בוודאות שדוד אוהב את יונתן, את בת-שבע, ואפילו את אבשלום בנו, המספר המקראי אינו מציין זאת. לדעתו, המקרה היחיד שיכול להעיד על אהבת דוד לאיש, הוא בפסוק: "ויבא דוד אל שאל ויעמד לפניו ויאהבהו מאד ויהי לו נשא כלים" (שמ"א טז, 21), כלומר שדוד, הנושא היחיד בכל הפסוק, אהב את שאל (!). ראה: י' לשם, "ויאהבהו מאד"- שמואל א טז 21, עמ' 227-229.
¹⁵ הפועל "וימלט" הוא מהשורש מ"ל"ט. השורש קרוב לשורש לו"ט, כיסוי, עיטוף. כלומר, דוד בורח ונמלט סופית מהסכנה (כמו מליט ומכסה עצמו).

¹⁶ במקרא תמיד כשהפועל "וילך" מופיע בהקשר לפעולת בריחה, המילה "וילך" מופיעה לאחר המילה "ויברח" ולא ההיפך. למשל, "ואבשלום ברח וילך אל תלמי" (שמ"ב יג, 37); "ואבשלום ברח וילך גשור" (שם, 38); "וינס יותם ויברח וילך בארה" (שו' ט, 21). ההיגיון ברור: קודם בורחים ואחר- כך ניתן ללכת בבטחה. פעמים שהמילה "ויקם" לפני המילה "ויברח" במקרא, אך אין בה משמעות של הליכה ("וילך"), שאינה סבירה לאדם הנס והבורח אל נפשו.

סיפור ההצלה של דוד על ידי מיכל מזכיר את סיפורם של רחב והמרגלים ביריחו (יהושע פרק ב). בשני הסיפורים חיילים מבקשים את נפשם של "הטובים"; בשניהם האישה אקטיבית ומצילה את הגברים הפסיביים; בשניהם דרך ההצלה זהה: הורדה מחלון הבית, תוך שימוש בתבונת האישה בהטעיית הרודפים, כדי להרויח זמן למנוסת הגברים. כמו כן, סביר להניח שבדומה לרחב שציפתה לבואם של המרגלים ולישועתה, כך גם מיכל ציפתה לשובו של דוד. ברם, בשונה מסיפור רחב שמסופר כי הורידה את המרגלים "בחבל בעד החלון" (יה' ב, 15), החבל נעדר מסיפור מיכל. החבל שסימל את הקשר המחייב בין שני הצדדים, ואולי אף את התקוה ("תקות חוט השני"),¹⁷ לא קיים ברגע הימלטותו של דוד מחלון הבית. התרפים והחבל החסר הם רמזים מטרימים לגורלה הטרגי של מיכל.

ג. האם דוד מתגעגע למיכל? ה"אישה שנשארה מאחור"

בשום מקום בהמשך נודדו של דוד הוא אינו מזכיר את ה"אישה שנשארה מאחור", הוא כן מתאווה למים מבור בית- לחם (שמ"ב כג, 15) ... אך לא לאשת נעוריו! ביקורת סמויה (נוספת) מעביר עליו המספר המקראי בפסוקים המתארים את לקיחת שתי נשותיו: אחינועם הזרעאלית ואביגיל, שם כתוב: "ותלך [אביגיל] אחרי מלאכי דוד ותהי לו לאשה. ואת אחינועם לקח דוד מיזרעאל- ותהיין גם שתיהן לו לנשים" (שמ"א כה, 42-43). "גם שתיהן" כלומר ביחד, זו וגם זו. המילה "גם" באה לחזק ולהדגיש את המילה "שתיהן", והכוונה: שתיהן בשווה.¹⁸ המספר המקראי מזכיר מיד לקוראיו שלדוד אישה נוספת, ראשונה: "ושאול נתן את מיכל בתו אשת דוד לפלטי בן ליש אשר מגלים" (שם, 44). שאינה כבר חלק מחיי דוד, בהחלטת אביה. הדגש בלשון הכתוב על מעמדן השווה בהווה של השתיים (אחינועם ואביגיל), מדגיש את נישולה של מיכל מאותו מעמד בעיני דוד, ואין זה משנה מהן הנסיבות הריאליות שגרמו לכך. תשובה לשאלה כיצד ייתכן הדבר שמיכל נשתכחה מלבו של דוד, קשורה כנראה בתהליך התפתחות האישיות שחווה דוד במהלך נודדו. תהליך שגורל קיצוני ובלתי מתפשר כפה עליו להתרחק מהמוכר, וכך לגבש קודם כל את עצמיותו ואת עולם הערכים שלו כמועמד למלכות- ראה על כך בסיכום.

ד. דוד מלך יהודה דורש את מיכל; סוף לפרידה?; שמואל ב פרק ג 12-15

שנים חולפות מרגע פרידתם של מיכל ודוד. בפרק זמן זה יהונתן פוגש את דוד (שמ"א כג, 16-18), אך לא מיכל. היא נשואה לפלטיאל בן ליש. האם עדיין אוהבת מיכל את דוד? הדברים אינם ברורים כלל ועיקר. כל אחד מהם ממשיך בחייו. גם סיפור חזרת מיכל לדוד אינו מבאר זאת. תיאור המקרה נוגע מאד ללב הקורא: פלטי הולך אחריה ובוכה, אך רגשותיה של מיכל אינם מתוארים, ואולי אינם קיימים כלל וכלל. התמיהה על היעדר רגשותיה של מיכל בסצנה אך מתעצמת לאור העובדה שאין כל ידיעה על הפגישה המחודשת בין דוד ומיכל ועל יחסו אליה, והיעדר זה בולט על רקע הידיעה בדבר בכיו של פלטיאל בן- ליש. לדעתו של בר-אפרת (ואחרים),

¹⁷ "תקות" מלשון המילה קו, חבל דק. גורדון משער כי אולי השימוש במילה "תקות [חוט השני]" (יה' ב, 18) מצד המרגלים נועד לרמוז שבזה תלויה תקות המרגלים להצלת חייהם (כמובן שגם פרשן זה מודע לפירוש הרגיל של "תקוה" מלשון קו, חבל דק. כוונתו לרמז שאולי עולה ממנו). ניתן לשער שהשימוש השני במונח מצדה של רחב, לאחר הליכת המרגלים: "ותקשר את תקות השני בחלון" (שם, 21) בא לרמז גם על תקוותה שלה להצלתה. ראה: גורדון, יהושע, עמ' 16.

¹⁸ השווה: בר' כז, 45; דב' כב, 22; שם כג, 19; רות א, 5; מש' יז, 15; כ, 10. משמעות דומה מצויה גם בפסוק: "הנה מה טוב ומה נעים שבת גם יחד" (תה' קלג, 1). והכוונה: באחדות ובהרמוניה שלמה.

בסיפור זה רגשותיה של מיכל, שאינה אלא כלי בלבד במהלכים המדיניים, אינם חשובים ולכן אינם מתוארים.¹⁹ האם מתאכזבת מיכל מאדישותו של דוד אחרי שטעמה את אהבתו של פלטיאל? דוד נושא בינתיים נשים נוספות (שמ"ב ג, 2-5), ומעתה מיכל אינה אלא אחת מנשות המלך. מבחינה פיסית מיכל אכן חוזרת לדוד, וכך נסללת הדרך לאחדות שתי הממלכות, אינטרס פוליטי שבוודאי מבקש דוד להשיג,²⁰ מלבד בקשת הצדק על העוול שנעשה לו.²¹ אך האם גם קרבו זה לזו שוב מבחינה רגשית?

ה. מיכל ודוד- ניפוץ החלום; פרק ו, 16-23

המספר המקראי לא מוסר יותר פרטים אודות היחסים של דוד ומיכל לאחר איחודם מחדש, למעט אקורד צורם אחד: סיפור העלאת הארון לירושלים (שמ"ב ו, 16-23). דוד מעלה את ארון ה' בריקוד אקסטטי: "מפזז ומכרכר לפני ה'" (שם, 16), ומיכל הצופה בו מבעד לחלון הבית בזה לו בלבה. מבעד לחלון דוד נראה לה נלעג ווולגארי. לתפיסתה אין זה מכובד למלך לרקוד באופן שבו נהג בקרב ההמון. הוא צריך לשמור על מרחק הולם בינו לבין עבדיו. מיכל לא מסתפקת בבוז, ויוצאת לקראתו ומוקיעה אותו בקרב בני ביתו. מילותיה חריפות: "מה נכבד היום מלך ישראל אשר נגלה היום לעיני אמהות עבדיו כהגלות נגלות אחד הרקים!" (שם, 20). ניתן להניח שהביטוי: "לעיני אמהות עבדיו" אינו רק רטוריקה, אלא גם חושף את רגשותיה כאישה, מלכה דחוייה. לדבריה הוא "נגלה" (הפועל נגלה מופיע בדבריה שלוש פעמים) ונחשף גופנית באופן לא צנוע לעיני שאר נשים, והפחותות שבהן!²² אם קריאה זו נכונה, הרי שיש בה גם פרץ קנאת אישה לאהובה. דוד, מסתבר, מבין היטב גם את הפן הרגשי שבדבריה, ולא רק את הביקורת על גינוני המלכות שלו. הוא מבין את השורש לבוז של מיכל כלפיו, שהוא ההשוואה שהיא עורכת בינו לבין אביה, ולכן משיב לה: "לפני ה' אשר בחר בי מאביך ומכל ביתו לצוות אתי נגיד על עם ה', על ישראל, ושיחקתי לפני ה'. ונקלתי עוד מזאת והייתי שפל בעיני, ועם האמהות אשר אמרת, עמם אכבדה" (שם, 21-22). כלומר, הוא עונה: אני לא אביך (!) אני שונה. על הצד הביקורתי כלפי אופן התנהלותו כמלך הוא עונה כי לפני המלך האמיתי, "לפני ה'" (הוא מדגיש פעמיים), הוא רוקד, ולפני עמו, ובזה אין כל השפלה. ועל הצד הרגשי שבדבריה הוא משיב: "ועם האמהות אשר אמרת, עמם אכבדה", "אכבדה" בלשון עתיד, ובכך רמז לה כי באמת היא כבת-מלך לעולם לא תוכל לרכוש לו כבוד, שכן היא כבת-מלך לעומת שאר הנשים לעולם לא תוכל לקבל אותו כפי שהוא בשל דבקותה התקיפה בעולם הערכים המלכותי של אביה. עם שאר הנשים הוא יוכל לזכות בכבוד ובהערכה כפי שהוא בוחר לחיות ולהתנהג, אך כל עוד היא תמשיך ותשווה אותו לאביה לאהבה שכזו אין סיכוי.

דוד למעשה קורע באחת את ציפיותיה של מיכל. היא לעולם לא תוכל להשיב אליה את אביה. כמו יהונתן אחיה שמבקש לשמר במשהו את מעמדו של אביו, בתקוותו לזכות להיות משנה למלך דוד (שמ"א כג, 17). כך מיכל מצפה בדרכה לזכות באביה, ותוך כדי זה בהשארת מלכותו באמצעות דמותו הדמיונית בדוד. דוד קורע את חלומה: לא רק שאיני שאול אותו את מחפשת כדי לשמר את מלכותו אלא יתרה מזו, חלום שכזה יש בו מרי כנגד רצון ה' שדחה אותו מלמלך! דוד יודע ללמוד

¹⁹ בר-אפרת, שמואל ב, עמ' 37.

²⁰ גרסיאל, שמואל ב, עמ' 29.

²¹ אריאל, עוז מלך, עמ' 152.

²² בר-אפרת, שמואל ב, עמ' 65.

מטעויות שאול, הוא יודע שתכונת הענוה אותה אהבה מיכל בו בתחילת דרכו, ושהייתה משותפת גם לאביה בראשיתו כמנהיג, יש בה דופי כשהיא מתפרשת בטעות כריחוק מההמון, ובוודאי מרצון ה'. ענוה אמיתית של שאול הצעיר שהפכה לחולשה ולניוון אצל שאול כמלך בעומדו לפני העם, כך שבסופו של דבר גרמה לקצר בין המלך לעמו במלחמת עמלק, אז לא יכול היה לשכנע את ההמון לשמוע לקול ה' ולהחרים כל עמלק, והיא הסיבה לאיבוד מלכותו. דוד רומז למיכל, שכבת-מלך שאינה יודעת לוותר על מעמדה, הם לעולם לא יוכלו לכוון יחסי אהבה אמיתיים ומכבדים. יחסים שכאלו ייתכנו רק אם היא תוכל להשפיל עצמה כמותו, ולראות אותו כפי שהוא כאחת "האמהות".

מה קרה למיכל שכה סולדת מהתנהגות דוד? האם העובדה שעתה היא רק אחת מנשותיו האחרות השפיעה עליה? האם המחשבה שגם דוד, כמו אביה, משתמש בה כחפץ פוליטי גורמת לה להסתייג ממנו? לא בטוח שאלה הסיבות הנכונות. בעולם פטריארכלי ומלוכני דאז ממילא מיכל הייתה יכולה להעריך כי בעלה יישא נשים נוספות, או שכבת-מלך היא מיועדת לשמש, אף אם בניגוד לרצונה, כלי במשחקם של מלכים, כך או אחרת.

המניע האמיתי לסלידתה מדוד נובעת מאכזבה עמוקה. היא באמת אהבה את דוד בהתחלה, אבל לא אותו, דוד האיש, אלא את מה שדמיינה שהוא: הבוואה של אביה הצעיר, הדמות האהובה שאיבדה צורה ברבות הימים. היא הייתה מוכנה לוותר על אהבת אמת בבית פלטי ולהיאטם כלפיו, כדי להגשים את חלומה הילדותי. עתה, לאחר שנים של ציור ודמיון, עם חזרתה אל דוד, היא מתפקחת ומבינה את גודל טעותה. לא דוד הוא האיש שיספק את מאווייה האדיפליים מחדש. מה שצפתה מבעד לחלונה מאיים עליה, וקורע באחת את חלומה: להשיב אליה, בצורה מסויימת, את אביה.

סיכום

רק בשני סיפורים מתוארים דוד ומיכל לבדם: סיפור הצלת דוד מחיילי שאול, וסיפור הריב בעת העלאת הארון לירושלים. בראשון-מיכל מבריחה את דוד מהחלון, אז גורלו של דוד היה נתון בידיה בלבד, כמו בסיפור רחב והמרגלים. בשני - היא צופה מהחלון על דוד המלך, המכרכר במעגלים²³ תחת קירות ביתם. כאמור, כבר מתחילת תיאור יחסיהם נרמז לקורא, שאין כל חבל ("חוט") או תקווה ("תקות חוט השני") שיקשרו את שניהם יחד. דוד הולך לגורלו, נע ונד בסיבובים בלתי פוסקים להצלת עצמו מפני שאול, ואילו היא עודנה נשארת לצפות בחלון ביתה את שובו. אולי אם דוד היה נשאר אז במיטתם אהבתם הייתה שורדת, אך לאלוהי המקרא תוכנית משלו: הוא צריך להכין את דוד למלוכה. דוד צריך להיות מלך שונה משאול, הוא מתחפש למשוגע (שמ"א כא, 11-16), אבל אינו כמו שאול שכנראה השתגע באמת לרגעים (שם יט 23 - 24). הוא נודד בעיקר עם אנשים מהשכבות הנמוכות של החברה "כל איש מצוק וכל איש אשר לו נשא וכל איש מר נפש" (שם כב, 2), הוא לומד להכיר אותם ואת משוגותיהם ועולמם הפנימי, הוא משכיל לחנכם ולא נבהל מהתעמתות איתם (שם כג, 3-4; כד, 5-8; ל, 6-8; 22-25). תהליך פדגוגי זה מכין את דוד למלוכה הרצויה, במהלכו הוא לומד להכיר בחולשה המוסרית הפוקדת לעתים את כל אדם, ובניגוד לשאול הוא לומד להודות בחטאו (שמ"ב יב, 13), ולתפוס עצמו קודם כל כאדם,

²³ הפועל כרכ"ר משמעו לנוע בסיבובים. כמו המילה ככר = דבר עגול. ראה: בר-אפרת, שמואל ב, עמ' 69.

כמנהיג בשר- ודם, וכראשון בין שווים לפני המלך האמיתי: ה'. זו התפיסה הרצויה של המנהיג באמונה המקראית.

לקח זה לא משכילה מיכל להבין, היא כבר לא מכירה את דוד המלך. כמו איזבל או אם סיסרא בחלון היא מחכה לזה שלא ישוב עוד- דומה שבשני סיפורי ה"חלון", הפותח והסוגר את עלילת אהבת דוד ומיכל, מיכל כאילו נותרה עומדת בחלון, צופה בו מתרחק. בסיפור הראשון מתרחק פיסית, ובסיפור השני מלבה. גורלה היה שונה מגורלו, היא כבר לא מבינה את הגבר המכרכר תחת חלונה, דומה שהגחמה הדמיונית לראות את אביה בדוד, היא הסיבה לחוסר רצונה או מסוגלותה להצטרף אליו מחדש יד ביד למעגל חייו.

ביבליוגרפיה

- נ' אברהם, "לשאלת טיב היחסים בין דוד ויהונתן" ("...נפלאותה אהבתך לי מאהבת נשים" שמ"ב א, 26), "בית- מקרא מח, ג (תשס"ג), עמ' 215-222.
- י' אריאל, עוז מלך- עיונים בספר שמואל, ירושלים 2010.
- צ' בר-אל ומ' נוימאיר, מפגשים עם הפסיכולוגיה- מפגש שני: פסיכולוגיה התפתחותית, אבן-יהודה 1992.
- ש' בר-אפרת, שמואל א-ב (מקרא לישראל), תל-אביב, תשנ"ו.
- ש' ל' גורדון, יהושע שופטים (תורה, נביאים, כתובים), עם פירוש חדש בלויית מבואות, מפות ותמונות, ראשון- לציון תשנ"ב.
- מ' גרסיאל, שמואל ב' (עולם התנ"ך), תל-אביב 1996, עמ' 29.
- ח' כהן ומ' ויינפלד, בראשית (עולם התנ"ך), תל-אביב 2000, עמ' 185-186.
- י' לשם, "ויאהבהו מאד"- שמואל א טז 21", בית מקרא מט (תשס"ד), עמ' 225-232.
- א' פז, "יחסי שאול דוד ומיכל", מאמרים דידיקטיים, אתר מקראנט, 2012.
- מי פרי ומ' שטרנברג, "המלך במבט אירוני — על תחבולותיו של המספר בסיפור דוד ובתשבע ושתי הפלגות לתיאוריה של הפרוזה", הספרות, א (תשכ"ח), עמ' 263-292.